

Критичні технології як національний пріоритет у забезпеченні обороноздатності держави.

Сьогодні науково-технологічна сфера стала головною ареною конкуренції держав у світі, а володіння так званими «критичними технологіями» (КТ) використовується як один з вагомих важелів геополітики. Такі технології мають ключове значення для розширення можливостей обороноздатності держави й досягнення цілей національної безпеки, насамперед воєнної, воєнно-економічної та науково-технологічної безпеки. Виокремлення КТ використовується для визначення пріоритетів науково-технологічного розвитку держав та військово-технічної політики і є визначальними для процесу створення перспективних зразків озброєння й військової техніки.

Саме тому підтримка національних КТ здійснюється багатьма промислово розвинутими країнами світу, на державному рівні затверджуються й підтримуються переліки таких технологій. Найпоширеніша й найретельніше відпрацьована практика такої діяльності у США, Росії, країнах ЄС та Японії. Зокрема, у країнах ЄС реалізується програма «Евклід», Німеччина та Японія беруть участь у програмі Delphi за участю урядів, промисловості та наукових кіл для оцінювання важливості й статусу широкого набору технологій.

Водночас в Україні перелік КТ відсутній. Вони досі не визначені й не включені, наприклад, до Програми високих наукомістких технологій або інших середньострокових державних цільових наукових і науково-технічних програм (у тому числі оборонних), орієнтованих на реалізацію пріоритетних напрямів науки і техніки, що не відповідає інтересам національної безпеки та оборони. Підтримка національних КТ ще не стала пріоритетом військово-технічної та військово-промислової політики України.

З огляду на це особливо цікавим для впровадження елементів відпрацьованих систем державної підтримки КТ є вивчення досвіду США. Потреба у визначенні продукції як «критичної» виникла ще у 20-х роках ХХ ст., коли залежність американських військових від імпорту деяких матеріалів було визнано вразливим місцем. Тоді конгрес зажадав, щоб Сполучені Штати підтримували стратегічний резерв таких «критичних матеріалів» з метою забезпечення готовності на випадок військового конфлікту.

Розширення ж аналогічної ідеї, тобто тези про те, що деякі технології мають вирішальне значення не тільки для забезпечення бойової готовності, а і як стимул для економічного зростання, забезпечив прийнятий конгресом закон США PL 101–189 (закон про національну конкурентоспроможність при передачі технологій, 1989 р. (National Competitiveness Technology Transfer Act

of 1989; Public Law 101-189). – Ред.). Кодексом законів США визначено цілі національної безпеки для підтримки національних технологій та промисловості. Установлено, що політика Конгресу США спрямовується на досягнення таких цілей:

1. Постачання й оснащення збройних сил з метою:

- досягнення цілей, викладених у доповіді про стратегію національної безпеки, представленої конгресові президентом США;
- виконання директивних вказівок міністра оборони США;
- реалізації завдань оборонної програми на майбутні роки, представленої конгресові міністром оборони.

2. Забезпечення сталого виробництва, обслуговування, ремонту й постачання продукції для проведення військових операцій різної тривалості та інтенсивності.

3. Проведення перспективних досліджень і розробок для забезпечення Збройних сил системами, здатними надати технологічну перевагу над потенційними супротивниками.

4. Відтворення протягом розумного періоду можливостей для розроблення та виробництва матеріалів та обладнання, зокрема технологічно розвинутих систем, у кількостях, достатніх для підготовки до війни, умов надзвичайного стану або мобілізації Збройних сил у разі виникнення загрози для національної безпеки.

5. Проведення розробок, забезпечення виробництва й постачання товарів та КТ для виробництва перспективних систем зброї на національній технологічній і виробничій базі.

<...> Під КТ у США розуміють технології, найважливіші для забезпечення довгострокової якісної переваги системи озброєння держави. У законодавстві США поняття КТ визначає такі технології, які мають настільки вагоме значення для національної безпеки чи для підтримання економічного зростання, що здатність володіти ними необхідно зберігати й розвивати. За основу визначення критичності технології береться важливість її застосування за призначенням. Тобто критичність впливає з важливості отриманого результату системи, складовою якої є технологія, а також із важливості для реалізації можливостей цієї системи. Друге трактування терміна КТ пов'язане із втратою низки технологій і матеріалів, необхідних для виробництва стратегічно важливої продукції військового й цивільного призначення, зі шкодою для технологічної незалежності країни.

<...> Важливим є забезпечення державної підтримки КТ. На наш погляд, вона повинна охоплювати державну систему оцінювання, визначення та моніторингу таких технологій. До такої системи необхідно залучити

центральні та місцеві органи виконавчої влади, які мають повноваження у сфері формування й реалізації наукової та науково-технічної політики, промислової, військово-технічної та військово-промислової політики, політики у сфері військово-технічного співробітництва. Крім того, до цього процесу мають бути залучені також розвідувальні органи, Національна й галузеві академії наук, провідні наукові інститути, установи та підприємства, генеральні конструктори та відомі фахівці, а також громадські організації, зокрема Український союз промисловців і підприємців.

Координаційним органом з розробки Переліку КТ доцільно визначити Міністерство оборони України, при якому створити відповідну міжвідомчу комісію з розробки Переліку КТ. Для забезпечення прийняття нею рішень необхідно створити при кожному з залучених до цієї роботи центральних органів виконавчої влади (міністерств і відомств), а також при Національній та галузевих академіях наук України постійно діючі робочі групи з підготовки пропозицій щодо визначення національних КТ. Голови цих груп повинні увійти до складу згаданої міжвідомчої комісії. Результатом цієї діяльності має стати подання міністром оборони України проекту Переліку національних КТ на затвердження Кабінетом Міністрів України. <...> Перелік має містити військові КТ та КТ подвійного використання й видаватися у відкритому та закритому форматах.

Державна підтримка національних КТ має здійснюватися на постійній основі. Для запровадження системного підходу й організації такої діяльності необхідно внести відповідні зміни та доповнення до законодавства, зокрема до Законів України «Про основи національної безпеки України», «Про організацію оборонного планування», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про оборону України», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукомістких технологій», «Про державну таємницю», а також до положень про відповідні центральні органи виконавчої влади.

Коригування переліку КТ має здійснюватися на постійній основі й періодично, щоб завчасно виявляти нові тенденції науково-технічного розвитку або появу в країнах світу нових високих технологій, які можна віднести до КТ. Загальноприйнятим періодом оновлення переліку таких технологій доцільно вибрати період або стратегічного планування (п'ять років), або середньострокового оборонного планування (шість років). В останньому випадку визначення переліку КТ було б узгоджене з роз-

робленням державних цільових оборонних програм на середньострокову перспективу.

Принциповим є внесення визначених КТ до державних цільових науково-технічних та оборонних програм, що дасть змогу використати вже встановлені механізми їх бюджетного фінансування. Концентрація бюджетних коштів для реалізації КТ повинна стати одним з основних заходів державного стимулювання наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності за пріоритетними напрямками розвитку науки, технологій і техніки.

Крім того, у рамках державно-приватного партнерства необхідно розробити механізми залучення приватного капіталу, зокрема малого бізнесу, до створення національних КТ. Це могло б сформувати реальні основи для забезпечення інтеграції цивільного та військового секторів економіки.

Реалізація державної політики зі стимулювання розвитку КТ, визначених у згаданому Переліку, повинна стати обов'язковою функцією відповідних центральних органів виконавчої влади та контролюватися урядом України. Відповідальним за організацію діяльності в цій сфері доцільно визначити Міністерство оборони України й покласти на нього повноваження щодо розроблення та узагальнення пропозицій від інших органів влади стосовно державної підтримки розвитку таких технологій, зокрема вдосконалення законодавства в цій сфері.

Розроблений Перелік КТ повинен також стати керівним документом у здійсненні міжнародного військово-технічного співробітництва та експортного контролю. З урахуванням даних Переліку необхідно оновити переліки експортної продукції, яка підлягає контролю.

Використання Переліку КТ уможливить переведення діяльності розвідувальних і контррозвідувальних органів на новий рівень. Це дасть змогу чітко та обґрунтовано сформулювати завдання щодо виявлення доступності та спроможностей інших країн щодо створення таких технологій, потреб держави в іноземних технологіях, які забезпечують супротивника значними військовими можливостями, а також економічно обґрунтовано визначити цілі контррозвідувальної діяльності та заходи з отримання розвідувальної інформації.

Отже, національні КТ мають ключове значення для розширення можливостей обороноздатності України та досягнення цілей національної безпеки, зокрема науково-технологічної безпеки. Тому організація діяльності в цій сфері, державна підтримка і стимулювання КТ мають бути віднесені до пріоритетів державної політики *(Величко О., Затинайко О., Скурський П. Реалізація національної безпеки держави в контексті глобальних кліматичних змін // Наука і оборона. – 2011. – № 4. – С. 23–24, 28–29).*